

HINDIY TILIDA FRAZEOLOGIK OMONIMIYA HODISASI

Saidnazarova Nodira Otaxon qizi

Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti
Filologiya va tillarni o'qitish fakulteti 4-kurs talabasi

saidnazarova1997@gmail.com

[+998942371436](tel:+998942371436)

Ilmiy rahbar: Sodiqova Mavjuda Qobulovna

katta o'qituvchi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada hindiy tilidagi frazeologik omonimlarning ma'no xususiyatiga ko'ra turlari haqida umumiy ma'lumot berilib, hindiy tilidagi frazeologik omonim fe'llar morfologik jihatdan har tomonlama tahlil qilindi.

***Kalit so'zlar:** frazeologizmlar, omonimiya, leksema, frazeologik birlik, sinonimiya, antonimiya, omonimiya, paronimiya, frazeologik omonimlar, sintaktik tuzilma.*

ABSTRACT

This article provides an overview of the types of phraseological homonyms in Hindi according to their semantic properties, and a comprehensive morphological analysis of phraseological homonymous verbs in Hindi.

***Keywords:** phraseology, lexeme, phraseological unit, synonymy, antonym, homonymy, paronymy, phraseological homonyms, syntactic structure.*

АННОТАЦИЯ

В статье представлен обзор типов фразеологических омонимов хинди по их семантическим свойствам, а также комплексный морфологический анализ фразеологических омонимичных глаголов хинди.

***Ключевые слова:** фразеология, лексема, фразеологизм, синонимия, антонимия, омонимия, паронимия, фразеологические омонимы, синтаксическая структура.*

KIRISH

Har bir tilning o'z lug'at tarkibi bo'lgani kabi, o'sha tilga xos bo'lgan frazeologik birliklari ham mavjud bo'ladi. Frazeologik birliklar o'sha tilning boyligi va sarmazmunligilini ko'rsatib beruvchi asosiy omillardan hisoblanadi.

Frazeologizmlar - ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topgan, ma'noviy jihatdan o'zaro bog'liq so'z birikmasi yoki gapga teng keladigan, yaxlitligicha

ko'chma ma'noda qo'llanadigan va bo'linmaydigan, barqaror (turg'un) bog'lanmalardir. Ular shaklan o'zlariga o'xshash sintaktik tuzilmalardan farqli ravishda, nutqda so'zlarni erkin tanlash, almashtirish yo'li bilan yuzaga kelmaydi, balki ma'no va muayyan leksik grammatik tarkibli, avvaldan tayyor material sifatida qo'llaniladi, ya'ni frazeologizmlar tarkibidan biror qismni chiqarib tashlash, tushirib qoldirish mumkin emas, masalan: arpasini xom o'rmoq, chuchvarani xom sanamoq, terisiga sig'may ketmoq, kapalagi uchmoq, ko'ngli joyiga tushmoq va boshqalar.¹

Frazeologik birliklarda ham sinonimiya, antonimiya, omonimiya va paronimiya singari hodisalar uchraydi. Frazeologik sinonimiya – ikkita iboraning aynan bir xil ma'noda qo'llanilishi (yer bilan yakson qilmoq, kulini ko'kka sovurmoq) , frazeologik antonimiya – mutlaqo qarama-qarshi ma'nodagi iboralardir (yerga urmoq – ko'kka ko'tarmoq). Frazeologik omonimiya – shaklan bir-xil bo'lgan iboraning ikki yoki undan ortiq, boshqa-boshqa ma'nolarni ifodalashi bo'lsa, frazeologik paronimiya – iboralarning shakliiy yaqinligidir ya'ni bunda iboralar tarkibidagi bir so'z komponenti bilangina farq qiladi va shu farqlanuvchi so'z komponentlari ham bir-biriga o'xshash bo'ladi (yuragi tars yorilib keta yozmoq, yuragi qoq yorila yozmoq).

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Frazeologizmlar turli tillarda o'rganilgan bo'lib, xususan, hindiy tilida ham frazeologizmlar bo'yicha bir qancha lug'atlar tuzilgan. Ushbu maqolada shu lug'atlardan foydalangan holda, frazeologik omonimlar tahlil qilindi. Tahlil jarayonida lug'atning bir qismi qamrab olindi.

Til birliklari orasida shaklan teng kelish hodisasi bo'lgan omonimiya - frazeologik birliklarda ham mavjud. Frazeologik omonimlar – iboralar, ya'ni ko'chma ma'noli, ta'sirchanlikka ega bo'lgan birikmalar o'rtasidagi omonimlik bo'lib, frazeologik omonimiya ko'pincha 2 ta ibora orasida voqe bo'ladi, masalan:

qo'l ko'tarmoq I - urmoq ma'nosida

qo'l ko'tarmoq II - qo'lini ko'tarmoq

Izlanishlarimiz natijasi shuni ko'rsatadiki, hindiy tilida ham frazeologik iboralar orasida omonimiya hodisasi mavjuddir. Masalan:

1. अच्छे रहना I² - sog' bo'lmoq, sog'lig'i yaxshi bo'lmoq;

अच्छे रहना II - muvaffaqiyatga erishmoq, foyda ko'rmoq;

¹ Sh.Rahmatullaev. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati, Toshkent, 1978.

² डॉ॰ भोलानाथ तिवारी. हिंदी मुहावरों कोश [Dictionary of hindi idioms] नई दिल्ली 1991. प. 20-40.

2. इधर उधर को हाँकना I - Yolg'ondan maqtanmoq;

इधर उधर को हाँकना II - U yoq bu yoqdan gaplashmoq (bitta mavzuda gaplashmaslik)

3. अख्तियार करना I - qabul qilmoq;

अख्तियार करना II - yoqtirmoq; tabiga o'tirmoq

अख्तियार करना III - ishga olmoq

Hindiy tilida frazeologik omonimlarni ma'no xususiyatiga ko'ra tahlil qilish jarayonida ularni asosan, quyidagi 3 ta guruhga ajratishimiz mumkin:

- 1) 2 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan frazeologik iboralar;
- 2) 3 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan frazeologik iboralar;
- 3) 4 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan frazeologik iboralar.

Ushbu tahlil yuzasidan quyida 2 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan frazeologik iboralarning ayrimlarini ko'rib chiqamiz:

अँगड़ाई लेना I³ - erinchoqlik qilmoq, dangasalik qilmoq;

अँगड़ाई लेना II - yo'nalishi o'zgarmoq, (yangicha) tus olmoq.

Masalan:

आलसी व्यक्ति अँगड़ाई ले - ले कर अपना दिन गवाँ देता है । - Dangasa inson erinchoqlik qila - qila o'z kunini behuda o'tkazadi.

आजादहिंद फौज के बनते ही देश की आज़ादी की लड़ाई ने एक नई दिशा में अँगड़ाई ली ।
- Ozod hind armiyasi tashkil topishi bilanoq mamlakatda ozodlik kurashi yangicha tus oldi.

अदा करना I - ado qilmoq, bajarmoq;

अदा करना II - qarzini uzmoq, to'lamoq.

Masalan:

अपना फर्ज तो आपको अदा करना ही चाहिए । - Siz o'z majburiyatlaringizni ado qilishingiz lozim.

धीरे - धीरे उसने अपना सारा कर्ज अदा कर ही दिया । - Asta - sekin u o'zining barcha qarzlarini uzdi.

³ अशोक कौशिक , गणेश शर्मा शास्त्री . बृहत् हिन्दी मुहावरा कोश . हिन्दी - पुस्तक - भवन , दिल्ली , 1990.

Endi esa 3 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan frazeologik iboralarni tahlil qilsak:

आँखें खुल जाना (खुलना) I - ko'zi ochilmoq (bilimga ega bo'lmoq);

आँखें खुल जाना (खुलना) II - xushyor tortmoq;

आँखें खुल जाना (खुलना) III - uyqudan uyg'onmoq.

Masalan:

स्वामी जी के उपदेश से श्रोताओं की आँखें खुल गईं । - Svamijining ma'ruzasidan tinglovchilarning ko'zlari ochildi.

सारा कुछ लुटने के बाद उसकी आँखें खुलीं । - Hamma narsalarni talon-taroj qilishgandan keyin, u xushyor tortdi (ko'zlari ochildi).

अलार्म बजते ही मेरी आँख खुल गई । - Qo'ng'iroq chalinishi bilanoq uyg'ondim.

आगे बढ़ना I - ildamlab ketmoq (taraqqiy etmoq);

आगे बढ़ना II - oldinga chiqmoq (rahnamolik qilmoq); oldinga siljimoq ;

आगे बढ़ना III - birinchi bo'lib yordam bermoq, yordam qo'lini cho'zmoq.

Masalan:

स्वतन्त्रता प्राप्ति के उपरान्त भारत सभी क्षेत्रों में आगे बढ़ता जा रहा है । - Mustaqillikka erishgach, Hindiston barcha sohalarda ildamlab ketmoqda.

गुट - निरपेक्षता आन्दोलन में भारत ही पहले आगे बढ़ा था । - Qo'shilmaslik harakatida Hindiston birinchi bo'lib oldinga chiqqan.

संकट की स्थिति में जो आगे बढ़ कर सहायता करे , वही सच्चा मित्र है । - Inqiroz holatida birinchi bo'lib yordam qo'lini cho'zadigan inson chin do'stdir.

4 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan frazeologik iboralarga esa quyidagilarni misol keltirishimiz mumkin:

आग लगाना I - nafrat olovini yoymoq;

आग लगाना II - vujudini yondirmoq (g'azabini keltirmoq, g'azablantirmoq);

आग लगाना III - adovat urug'ini sochmoq, bezovtalik keltirib chiqarmoq ;

आग लगाना IV - o't qo'yimoq, vayron qilmoq (yo'q qilmoq).

Masalan:

सन्तो भाभी ने पति - पत्नी में जो आग लगाई , वह क्या आसानी से बुझने वाली है ? –

Santo kelinoyi er-xotin orasiga yoygan nafrat olovini o'chirish osonmi?

उसकी कड़वी बातों ने तो मेरे तन - बदन में आग लगा दी । - Uning achchiq gaplari mening vujudimni yondirdi.

सिख आतंकवादियों ने सारे पंजाब में वैमनस्य की ऐसी आग लगाई कि सरकार को उसे सम्हालना कठिन हो गया । - Sikh terrorchilari butun Panjob bo'ylab shunday adovat urug'ini sochishgandiki, hukumat uni bostirishi qiyinlashdi.

उसने तो मेरे घर में आकर मेरे संसार को ही आग लगा दी । - U mening uyimga kelib, dunyoyimga o't qo'yib yubordi.

आगे आना I - tashabbus ko'rsatmoq;

आगे आना II - sodir bo'lmoq, yuz bermoq;

आगे आना III - oldinga chiqmoq (oldingi safga chiqmoq) ;

आगे आना IV - o'ziga qaytmoq (qasos), qilmishlari o'ziga qaytib kelmoq.

Masalan:

जोखिम के कामों में हर कोई आगे नहीं आ सकता । - Tavakkalchilik ishlarida hamma ham tashabbus ko'rsata olmaydi.

जो कुछ मैंने कहा था , वही सब आगे आया । - Men aytgan hamma narsa sodir bo'ldi.

यदि तोपधारी आगे न आते तो घुड़सवार सेना के लिए कठिनाई नहीं होती । - Agar artilleriyachilar oldinga chiqishmaganida otliqlar armiyasi uchun qiyinchilik bo'lmasdi.

जो जैसा करता है , वैसा ही उसके आगे आता है । - U nimaiki qilsa, o'ziga qaytadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, hindiy tili frazeologizmlarida omonimiya hodisasini tadqiq qilish jarayonida, hindiy tilidagi iboralar lug'atining bir qismi qamrab olindi va o'rganilgan iboralar ichidan 100 ta omonim frazeologik iboralar tanlab olinib, tahlil qilinganda, 80 ta (80 %) frazeologik iboralar 2 ta omonimik ma'noga egaligi, 15 tasi (15 %) esa 3 ta omonimik ma'noga, 5 tasi (5 %) 4 ta omonimik ma'noga ega ekanligi ma'lum bo'ldi. Hindiy tilida ham omonim

frazeologik iboralar ichida asosan, 2 ta omonimik ma'noga ega bo'lgan turlari ko'pchilikni tashkil qilishi aniqlandi.

REFERENCES

1. Rahmatullaev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati, Toshkent, 1978.
2. Rahmatullaev Sh. O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari, Toshkent, 1966.
3. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati, Toshkent, 2002.
4. अशोक कौशिक , गणेश शर्मा शास्त्री . बृहत् हिन्दी मुहावरा कोश . हिन्दी - पुस्तक - भवन , दिल्ली , 1990.
5. डॉ ° भोलानाथ तिवारी. हिंदी मुहावरां कोश [Dictionary of hindi idioms] नई दिल्ली 1991. प. 20-40.
6. Бескровный В.М. «Хинди – русский словарь». Москва, 1959.